

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

**В. В. БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ,
О. О. ЗАВГОРОДНЯ**

МІЖНАРОДНІ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Дніпро НМетАУ 2019

MSER

2019

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

**В. В. БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ,
О. О. ЗАВГОРОДНЯ**

МІЖНАРОДНІ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Друкується за планом видань навчальної та методичної літератури,
затвердженим Вченою радою НМетАУ
Протокол № 2 від 05.02.2019

Дніпро НМетАУ 2019

УДК 330.101

Міжнародні стратегії економічного розвитку: Конспект лекцій з дисципліни для студентів / В. В. Білоцерківець, О.О. Завгородня. – Дніпро: НМетАУ, 2019. – 40 с.

Наведені основні матеріали (тематичний план лекційних та практичних занять, перелік основних і додаткових літературних джерел, рисунки), необхідні для успішного засвоєння знань про методологічні та теоретичні положення міжнародних стратегій економічного розвитку, особливості національних стратегій країн-лідерів транзитивних економік, засади міжнародної координації економічної політики, цивілізаційні та постіндустріальні виміри світових економічних стратегій в умовах глобалізації.

Призначений для студентів спеціальності 051 - Економіка (магістерський рівень).

Іл. 6. Табл. 1. Бібліогр. 22 найм.

Друкується за авторською редакцією.

Рецензенти: Д.Є. Козенков, канд. екон. наук, доц. (НМетАУ)
Ю.І. Пилипенко, д-р екон. наук, проф. (НТУ «Дніпровська політехніка»)

© Національна металургійна академія України

© Білоцерківець В.В., Завгородня О.О., 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Тема 1. СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І СЕРЕДОВИЩЕ ЇХ ФОРМУВАННЯ	8
1.1. Середовище формування стратегій економічного розвитку	8
1.2. Міжнародні стратегії розвитку в умовах глобалізації	9
Тема 2. ВАРІАТИВНІСТЬ СУЧАСНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОЛІТИК	12
2.1. Моделі відкритої економіки	12
2.2. Зв'язок платіжного балансу, курсу національної валюти та обсягів виробництва і споживання в країні	14
Тема 3. ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ КРАЇН-ЛІДЕРІВ	17
3.1. Головні економічні проблеми країн-лідерів	17
3.2. Загальні принципи вирішення стратегічних завдань у країн-лідерів	18
Тема 4. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТРАНЗИТИВНИХ ЕКОНОМІК	21
4.1. Системна криза і системні перетворення в транзитивній економіці	21
4.2. Особливості відтворення та основні складові управління конкурентоспроможністю в умовах транзитивних економік	22
4.3. Структурна та інвестиційно-інноваційна політика як засади управління міжнародною конкурентоспроможністю	23
Тема 5. МІЖНАРОДНА КООРДИНАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	25
5.1. Сутність міжнародної координації економічної політики	25
5.2. Міжнародне регулювання руху товарів, послуг і продуктів інтелектуальної власності	26

Тема 6. СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	29
6.1. Поняття та сутність глобалізації	29
6.2. Особливості стратегій міжнародного бізнесу	32
Тема 7. ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ТА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІ ВИМІРИ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ СТРАТЕГІЙ	35
7.1. Глобальні проблеми економічного розвитку в світлі цивілізаційних викликів	35
7.2. Цивілізаційні комунікаційні процеси	36
Література	39

ВСТУП

Навчальна дисципліна "Міжнародні стратегії економічного розвитку" є обов'язковою і входить до циклу дисциплін професійної підготовки.

Мета вивчення дисципліни – формування у студентів знань щодо проблем і методів розроблення та реалізації міжнародних макростратегій економічного розвитку.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен знати:

- концептуальні підходи до формування ефективних стратегій економічного розвитку;
- особливості середовища формування стратегій економічного розвитку;
- види стратегій економічного розвитку та їхні характеристики;
- соціально-економічні моделі розвитку країн;
- характеристику стратегій розвитку розвинених країн, транзитивних і таких, що розвиваються;
- характеристику стратегій наднаціональних інституцій, ТНК;
- механізми реалізації та особливості інтеграційних стратегій;
- характеристику проблем вибору стратегії економічного розвитку у світлі цивілізаційних викликів;
- основні засади економічного розвитку України.

вміти:

- робити обґрунтовані висновки щодо перспектив розвитку світогосподарських явищ і процесів;
- аналізувати світові економічні стратегії;
- аналізувати дії країн-світових лідерів на глобальній арені;
- аналізувати моделі економічного розвитку транзитивних країн та оцінювати можливості їх застосування в Україні;
- аналізувати вплив глобалізму та антиглобалізму на стратегії економічного розвитку країн;
- адаптовувати світовий досвід до відповідних наявних і перспективних проблем економічного розвитку України.

Дисципліна має забезпечити набуття та **розвиток** наступних **компетенцій**:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та встановлення взаємозв'язків між явищами та процесами;

- здатність збирати, аналізувати та обробляти статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, які необхідні для розв'язання комплексних економічних завдань;

- здатність застосовувати науковий підхід до формування та обґрунтування ефективних стратегій в сфері міжнародної економічної діяльності;

- здатність до розробки сценаріїв і стратегій розвитку соціально-економічних систем.

У результаті вивчення дисципліни студент одержати наступні **програмні результати**:

- формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем на абстрактному рівні шляхом декомпозиції їх на складові;

- формулювати нові гіпотези та наукові задачі в сфері економіки, вибирати належні напрями і відповідні методи для їх розв'язку, беручи до уваги наявні ресурси;

- застосовувати наукові підходи до формування та обґрунтування ефективних стратегій в міжнародній економічній діяльності;

- розробляти сценарії і стратегії розвитку соціально-економічних систем .

Критерії успішності – отримання позитивних оцінок на семінарських заняттях, при виконанні модульних та екзаменаційної робіт.

Засоби діагностики успішності навчання – комплекти завдань для тестових та екзаменаційних робіт.

Зв'язок з іншими дисциплінами – дисципліні передуює вивчення дисциплін: «Політична економія», «Філософія», «Основи менеджменту», «Міжнародна економіка», «Національна економіка», «Державне регулювання економіки», «Маркетинг».

Набуті знання і вміння використовуються при викладанні дисциплін «Управління міжнародною конкурентоспроможністю та зовнішньоекономічною діяльністю», «Управління міжнародними інвестиційними проектами», «Міжнародний бізнес та конкуренція», «Управління змінами в міжнародному бізнесі», а також під час дипломування і роботи над дипломним проектом магістра.

MSER
2019

Тема 1.

СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І СЕРЕДОВИЩЕ ЇХ ФОРМУВАННЯ

План

1.1. Середовище формування стратегій економічного розвитку

1.2. Міжнародні стратегії розвитку в умовах глобалізації

1.1. Середовище формування стратегій економічного розвитку

Інтернаціоналізація – це вихід будь-якої економічної діяльності за географічні державні кордони або ж об'єднання зусиль декількох суб'єктів світової економіки чи політики навколо загальних для них завдань, цілей, видів діяльності.

Джерела глобалізації:

- науково-технологічний прогрес;
- поширення форм економічної лібералізації;
- феномен транснаціоналізації;
- формування "однорідних" засобів масової культури;
- досягнення глобальної ідеології.

Елементи глобальної економіки: міжнародні виробництво, науково-технічна сфера, валютно-фінансова сфера та торгівля.

Переваги глобалізації:

- розширення ринків;
- зростання економіки на масштабах виробництва;
- збільшення виграшу від торгівлі на взаємовигідній основі;
- підвищення продуктивності праці.

Недоліки:

- нерівномірність розподілу переваг глобалізації;
- збільшення розриву в рівнях заробітної плати;
- перенесення виробничих потужностей у країни периферії ;
- посилення навантаження на світову екосистему.

Економічна стратегія розвитку – цілісна система дій суб'єкта міжнародної економіки, спрямована на реалізацію мети та завдань його економічного відтворення з урахуванням комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників та ризиків.

1.2. Міжнародні стратегії розвитку в умовах глобалізації

Конкурентоспроможність - це здатність вітчизняної продукції перемагати у боротьбі за споживача на внутрішньому та зовнішньому ринках внаслідок оптимізації співвідношення «якість-сервіс-ціна» порівняно із зарубіжними аналогами.

Кластер – це об'єднання та взаємодія географічно локалізованих взаємодоповнюючих підприємств і організацій, що кооперуються з метою взаємної підтримки.

Кластери поділяються:

- за критерієм "місце розташування";
- за галузевою приналежністю членів кластера;
- за стадією розвитку;
- за функціональною спрямованістю.

Для національної економіки кластери виконують роль:

- "полюсів зростання" внутрішнього ринка;
- "бастіонів" вітчизняної промисловості;
- плацдарму для експансії на світовий ринок.

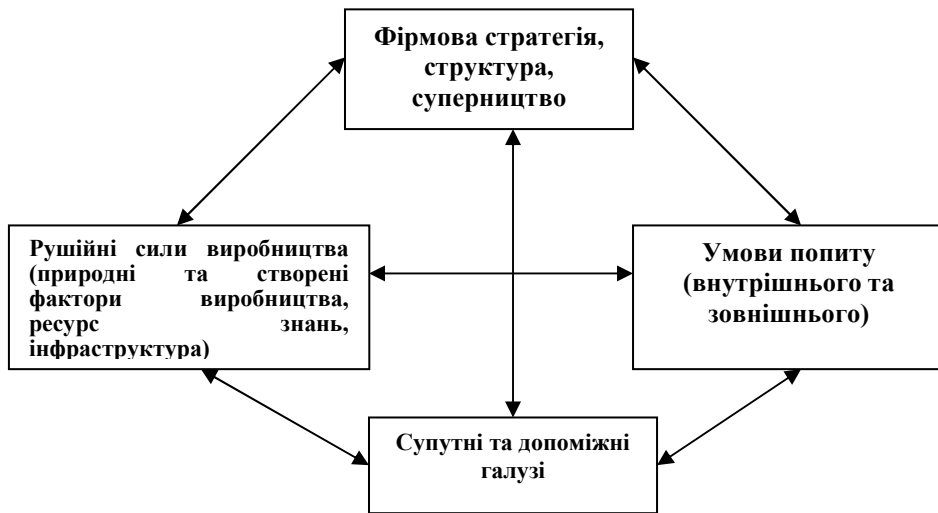

Рис. 1.1. Модель конкурентних переваг ("діамант" Портера).

Складові успіху кластера:

- **близькість ринків;**
- **близькість до університетів;**
- **наявність мережі постачальників засобів виробництва;**
- **ефект масштабу у виробництві;**
- **наявність інфраструктури;**
- **високоякісний доступ до інформації та інформаційні технології.**

Рис. 1.2. Кластерні стратегії створення конкурентних переваг

Бостонська матриця - матриця "зростання ринку/частка ринку".

Стратегія отримання конкурентних переваг

		Менші витрати	Диференціація
Сфера конкуренції	Широка ціль	Лідерство за рахунок економії на витратах виробництва	Диференціація
	Вузька ціль	Концентрація на зниженні витрат	Сфокусована диференціація (сегментація)

Рис 1.3. Типові стратегії фірми за М. Портером

Глобальна стратегія фірми - це стратегія, при якій фірма продає свою продукцію в багатьох різних країнах, використовуючи при цьому один підхід.

М. Тресі й Ф. Вірсема - одна із трьох "ціннісних дисциплін".

Дж. Ф. Мур - теорія підприємницьких екосистем.

Г. Хемел і К. Прахалад - стратегія інтелектуального лідерства.

Модель життєвого циклу галузі А. Д. Литла.

Рис. 1.4. Матриця "ступінь інтернаціоналізації галузі/ ступінь інтернаціоналізації фірми"

Тема 2.

ВАРІАТИВНІСТЬ СУЧАСНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОЛІТИК

План

2.1. Зв'язок платіжного балансу, курсу національної валюти та обсягів виробництва і споживання в країні

2.2. Моделі відкритої економіки

2.1. Зв'язок платіжного балансу, курсу національної валюти та обсягів виробництва і споживання в країні

1. Національний дохід і міжнародний обмін товарами

Продукція країни, яка реалізується за кордоном, називається **експортом**.

При **імпорті** – продажу іноземної продукції на національному ринку - країна здійснює придбання товарів, виробляти які їй економічно не вигідно.

Гранична схильність до імпорту (MPM) показує на скільки одиниць зміняться імпортні витрати при отриманні додаткової одиниці доходу:

$$\text{MPM} = \frac{\Delta M}{\Delta Y} ; 0 < \text{MPM} < 1$$

Різниця між експортом країни і її імпортом називається **чистим експортом (NX)**.

Крива чистого експорту має від'ємний нахил, оскільки зростання доходу приводить до збільшення імпорту.

2. Відображення результативності міжнародних операцій у платіжному балансі

Платіжний баланс - це статистичний звіт, побудований у формі бухгалтерських рахунків, про торгівельні і фінансові операції суб'єктів країни із сектором "зовнішній світ" за певний проміжок часу.

Торговельний баланс відображає різницю між експортом і імпортом фізичного товару.

У **балансі переказів** відображається заробітна плата, отримана за кордоном; доходи від іноземних фінансових активів; поточні трансферти.

Торговельний баланс, баланс послуг і баланс переказів формують баланс **поточних операцій**.

Рахунок операцій з капіталом відображає результати всіх міжнародних угод, що здійснюються з капітальними активами.

Сальдо по рахунку операцій з капіталом називається **чистий експорт капіталу (NKX)**.

3. Вплив міжнародної економічної інтеграції на національну валюту

Валюта – це грошова одиниця, яка використовується для здійснення розрахунків по міжнародним економічних операціям.

Реальний валютний курс (e) – це відносна ціна товарів, вироблених у двох країнах.

Паритет купівельної спроможності - рівень валютного курсу, який вирівнює купівельну спроможність кожної із валют.

4. Зв'язок платіжного балансу, курсу валюти та обсягів виробництва і споживання в країні:

а) Співвідношення темпів зростання доходу у різних країнах. Разом із зростанням доходу збільшується споживання як вітчизняних, так і імпортованих товарів.

б) Відносна зміна рівня цін. Якщо темпи зростання цін у одній країні перевищують відповідні показники у іншій, то імпортовані товари до того моменту, доки курс валюти не зміниться, будуть відносно дешевшими.

в) Зміна споживацьких уподобань. Поява на ринку нових модифікацій продукту змінює у споживача уявлення про споживчі властивості імпортного товару, це приведе до зростання їх споживання.

г) Торгова політика. Активна торгова політика змінює обсяги експорту і імпорту.

Вплив стимулюючої бюджетно-податкової політики на стан платіжного балансу.

Вплив стимулюючої кредитно-грошової політики на стан платіжного балансу.

2.2. Моделі відкритої економіки

Модель “кейнсіанський хрест”- це теоретична концепція, яка показує процес встановлення внутрішньої рівноваги у економіці з фіксованими цінами.

Умова рівноваги на ринку благ з врахуванням параметрів експорту і імпорту:

$$Y = C + I + G + NX.$$

$$\Delta Y = \frac{1}{1 - MPC(1 - t) + MPM} \Delta G$$

Множник, який стоїть перед ΔG , є **розгорнутим мультиплікатором автономних витрат**:

Кейнсіанська модель пропонує ряд заходів:

- проведення кожною країною активної державної політики;
- здійснення міжнародної координації у сфері кредитно-грошової політики;
- створення міжнародних закладів.

Модель Менделла-Флемінга – це теоретична концепція, яка показує процес одночасного встановлення внутрішньої і зовнішньої рівноваги в країні.

$$NX = (X - M) - ne - MPM.$$

Побудова моделі Менделла-Флемінга здійснюється на основі трьох рівнянь:

1. Рівняння кривої IS – описує рівновагу товарного ринку з урахуванням чистого експорту:

$$IS = (Y=E)=C(Y-T) + I(r) + G + NX(e)$$

2. Рівняння кривої LM – описує рівновагу грошового ринку, яка визначається рівністю пропозиції грошей $(\frac{M}{P})^s$ і попиту на них (L):

$$LM = (\frac{M}{P})^s = L(r, y)$$

3. Рівняння ставки відсотка – показує, що внутрішня відсоткова ставка визначається її світовим рівнем:

$$r = r^*.$$

Геометрично модель Менделла-Флемінга може бути побудована двома способами: у координатах (Y-r) або у координатах (Y-e). У першому випадку це здійснюється шляхом модифікації моделі IS-LM за допомогою введення горизонтальної лінії $r = r^*$, що відображає рівень світової ставки відсотку.

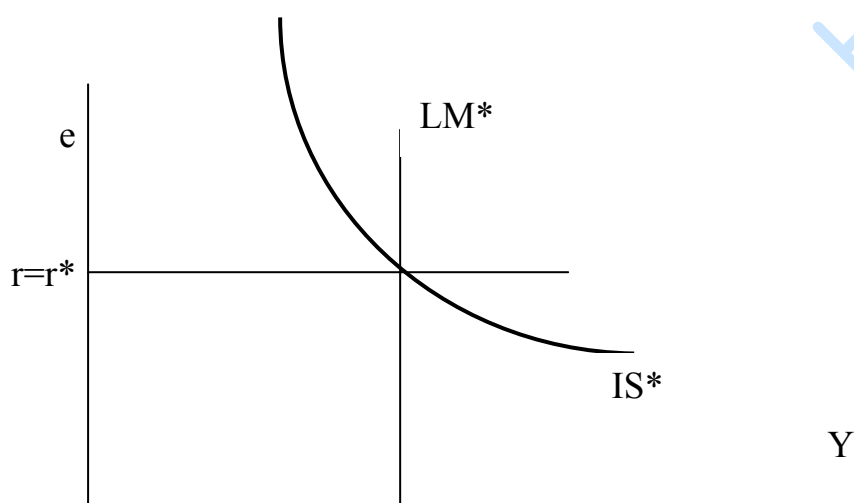

Рис. 2.1. Модель Менделла-Флемінга у системі координат (Y-e)

1.Режим гнучкого валютного курсу.

1.1. Стимулююча бюджетно-податкова політика. При гнучкому валютному курсі стимулююча бюджетно-податкова політика не ефективна, залишаючи величину доходу незмінною.

1.2. Стимулююча кредитно-грошова політика. Стимулююча грошово-кредитна політика ефективна.

1.3. Протекціоністська торговельна політика. При гнучкому валютному курсі протекціоністська торговельна політика неефективна.

2.Режим фіксованого валютного курсу.

2.1.Стимулююча бюджетно-податкова політика. Стимулююча бюджетно-податкова політика ефективна.

2.2. Стимулююча кредитно-грошова політика. Стимулююча кредитно-грошова політика не ефективна.

2.3.Протекціоністська торговельна політика. Протекціоністська торговельна політика ефективна.

Тема 3.

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ КРАЇН-ЛІДЕРІВ

План

3.1. Головні економічні проблеми країн-лідерів

3.2. Загальні принципи вирішення стратегічних завдань у країн-лідерів

3.1. Головні економічні проблеми країн-лідерів

Стратегія, як і сама можливість економічного розвитку будь-якої країни істотно залежить від історичних, соціально-культурних і природно-географічних факторів.

1.1. Склад та групування провідних країн.

Головним критерієм, за яким визначають, чи відноситься країна до складу провідних, є обсяг виробництва ВВП на душу населення.

Склад провідних країн:

1. Північноамериканський економічний центр.
2. Західноєвропейський економічний центр.
3. Далекосхідний економічний центр.

1.2. Головні економічні проблеми провідних країн.

Структурно-технологічна проблема.

Ресурсно-енергетична проблема.

Екологічна проблема.

Соціально-політична проблема.

Міжнародна конкуренція.

1.3. Загальні принципи вирішення стратегічних завдань у провідних країнах

Виходячи на зовнішній ринок, провідні країни намагаються, як мінімум, отримати:

1. Доступ до більш широких ринків збуту.
2. Доступ до сировини та інших видів природних ресурсів.
3. Можливість використовувати відносно дешеві трудові ресурси.
4. Шанс перенесення шкідливих та небезпечних виробництв.

3.2. Загальні принципи вирішення стратегічних завдань у країн-лідерів

Вирішуючи головні завдання, провідні країни використовують низку заходів, які зводяться до таких стратегічних напрямків:

1. Промислова та структурна політика.
2. Соціальна політика.
3. Екологічна політика.
4. Зовнішньоекономічна політика.
5. Стабілізаційна політика.

2.1. Промислова та структурна політика

Можливі три принципових варіанти рішення:

1. Зменшення трудомісткості продукції.
2. Залучення до виробничих процесів більш дешевої робочої сили.
3. Перенесення найбільш трудомістких операцій за кордон.
4. Пропонувати споживачу принципово нові товари і послуги.

2.2. Соціальна політика.

Фази розвитку інститутів державного соціального забезпечення:

1. Державні соціальні інститути “вступають у гру” тільки після того, як ринок та сім’я продемонстрували свою нездатність вирішити проблему.

2. Державні інститути соціального забезпечення постійно впливають на суспільство, проте їх діяльність носить допоміжний характер.

3. Державне соціальне забезпечення є невід'ємною складовою суспільства і надається на універсальній основі з урахуванням індивідуальних та суспільних потреб.

2.3. Екологічна політика.

Екологічна політика на першому етапі в основному використовувала адміністративно-законодавчі важелі. Концепція екологічної політики брала до уваги переважно показники гранично припустимих концентрацій (ГПК) і скидань (ГПС).

На другому етапі екологічної політики все частіше використовуються економічні методи:

- прямі і непрямі субсидії на здійснення екологічних проектів,
- позики під низький відсоток для фірм, які запроваджують природоохоронні програми,
- надання дозволу на прискорену амортизацію очисного устаткування й іншої екотехніки,
- пільгові ставки по непрямим податкам на продаж екотехніки або звільнення її від податку,
- податкові пільги на доходи від природоохоронних програм приватних підприємств,
- пільгові тарифи фірмам на очищення стоків на муніципальних очисних спорудженнях .

2.4. Зовнішньоекономічна політика.

Провідні країни проводять комбіновану зовнішньоекономічну політику, яка включає як принципи фритредерства, так і елементи протекціонізму у відповідності до більш загальних завдань економічного розвитку. Якщо на початку ХХ ст. зовнішньоекономічна політика провідних на той час європейських країн зводилася, в основному, до взаємодії з колоніями, то після розпаду колоніальних імперій після Другої світової війни від військово-політичних методів завоювання світової першості довелося перейти до переважно економіко-політичних.

2.5. Стабілізаційна політика.

Кейнсіанство - впливу держави на рівень економічної активності здійснюється переважно через сукупний попит.

Впровадження ринкових засад і конкуренції в “державі добробуту”.

Неоліберальні концепції державного регулювання – монетаризм, “економіка пропозиції” та інші. Монетаристи увагу приділяють регулюванню кредитно-фінансової сфери та грошового обігу. Представники “теорії раціональних очікувань” звертають увагу на створення ефективної інфраструктури. Прибічники “економіка пропозиції” акцентують увагу на зменшенні податків і поліпшенні доступу до економічних ресурсів.

Тема 4.

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТРАНЗИТИВНИХ ЕКОНОМІК

План

4.1. Системна криза і системні перетворення в транзитивній економіці

4.2. Особливості відтворення та основні складові управління конкурентоспроможністю в умовах транзитивних економік

4.3. Структурна та інвестиційно-інноваційна політика як засади управління міжнародною конкурентоспроможністю

4.1. Системна криза і системні перетворення в транзитивній економіці

Розрізняють кризи:

I. За масштабами порушення рівноваги: загальні, часткові, галузеві.

II. За регулярністю порушення рівноваги: періодичні, нерегулярні.

III. За характером порушення пропорцій відтворення: надвиробництва, недовиробництва

Глибинною причиною суспільної трансформаційної кризи є невідповідність продуктивних сил і виробничих відносин попередньої економічної системи.

Витоки соціально-економічної кризи в Україні знаходяться:

— **по-перше** – в адміністративно-командній системі СРСР;

— **по-друге** — в практиці необґрунтованих реформ;

— **по-третє** – в проблемах, зумовлених загальноекономічними законами.

Роздержавлення — це процес перетворення об'єктів державної власності у такі, що засновані на інших, недержавних формах власності.

Приватизація – це процес переходу у приватну власність усіх або частини паїв господарських товариств.

Види приватизації:

1. **Еволюційна** – поетапне формування власності у відповідності з економічною ефективністю функціонування об'єкта.
2. **Державно-комерційна** – модернізація підприємств за державний рахунок з подальшим продажем як високорентабельних.
3. **Помірно-радикальна** — прискорений процес зміни власника з відносним вирішенням проблем інвестування і технологічної модернізації.
4. **Радикальна** – здійснюється шляхом ліквідації підприємств боржників і продажу їх майна.
5. **Альтернативна** – перерозподіл прав власності між підприємствами і державою.
6. **«Народна» приватизація** базується на безкоштовній передачі майна державних підприємств.

4.2. Особливості відтворення та основні складові управління конкурентоспроможністю в умовах транзитивних економік

Відтворення — процес суспільного виробництва у безперервному повторенні й постійному відновленні.

Основні моменти відтворення:

1. **Відтворення природних умов життєдіяльності людини.**
2. **Відтворення людини.**
3. **Відтворення суспільного продукту:**
4. **Відтворення виробничих відносин.**

Характеристики відтворення

I. Загальні: динамічність; біфуркаційність.

II. Успадковані від СРСР: фрагментарність, технологічна еkleктичність, диспропорційність, асоціальність.

III. Набуті у процесі реформування: звуженість, регресивність, макроекономічна нерівновага.

4.3. Структурна та інвестиційно-інноваційна політика як засади управління міжнародною конкурентоспроможністю

Трансформація галузевої структури в Україні відбувається **всупереч** прогресивним тенденціям.

Основна стратегічна мета структурної перебудови — підвищення прогресивності, пропорційності, ефективності, соціальної спрямованості та екологічності національної економіки України.

Провідний суб'єкт регулювання структурних зрушень — держава

Конкурентні переваги України:

- запаси корисних копалин;
- родючі сільськогосподарські угіддя;
- відносно високий рівень кваліфікації робочої сили;
- розвинута система науково-дослідницьких баз;
- масштабність основних виробничих фондів;
- вигідне транспортно-географічне становище.

Таблиця 4.1.

Структурні типи економіки та їх характеристика

Структурний тип	Характерні риси
Перефірійно-сировинний	Висока питома вага ресурсомістких добувних і базових галузей, концентрація «брудних» технологій.
Перефірійно-аграрний	Домінують трудомісткий аграрно-промисловий сектор.
Індустріальний	Домінують капіталомісткі галузі I-го підрозділу суспільного виробництва.
Постіндустріальний	Домінують наукомісткі високотехнологічні галузі, споживчий сектор, галузі, орієнтовані на випуск кінцевої продукції.

Сектори і галузі — національні пріоритети України:

- агропромисловий комплекс;
- харчова промисловість та виробництво алкогольних напоїв;
- важке та високотехнологічне машинобудування ;
- аерокосмічна галузь;
- військова промисловість;
- суднобудування;
- окремі наукомісткі високотехнологічні виробництва;
- сфера послуг;

Провідний елемент структурної політики — інвестиційна політика.

• **Інвестиційна політика** — цілеспрямована діяльність держави щодо встановлення кількісно-структурних параметрів інвестиційних процесів, необхідних для нормального протікання розширеного відтворення та підтримки сталої динамічної макроекономічної рівноваги.

Стрижень інноваційної стратегії: розвиток на випередження, технологічне лідерство.

Тема 5.

МІЖНАРОДНА КООРДИНАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

План

5.1. Сутність міжнародної координації економічної політики

5.2. Міжнародне регулювання руху товарів, послуг і продуктів інтелектуальної власності

5.1. Сутність міжнародної координації економічної політики

Об'єкти міжнародної координації економічної політики:

- **цілі економічної політики;**
- **інструменти економічної політики;**
- **інформація;**
- **терміни, масштаби та форми проведення координуючих заходів.**

Міжнародні інститути:

1. **Організаційні структури;**
2. **Сукупність законів, норм, правил, традицій тощо.**

Міжнародні організації та міжнародні конференції розрізняють за принципом міжнародної правосуб'єктності.

Міждержавні міжнародні організації - це об'єднання держав, які створені на основі міжнародної угоди, оформлені в систему постійно діючих органів, мають визначену та погоджену мету, міжнародну правосуб'єктність і засновані згідно з нормами міжнародного права.

Міжнародні недержавні організації - будь-яка міжнародна організація, яка не заснована на основі міжурядової угоди.

Глобальні міжнародні організації - організації, членами яких є представники всіх країн світу або регіонів .

Регіональні міжнародні організації - це організації, в роботі яких бере участь велика кількість представників певного регіону.

Універсальні міжнародні організації - це багатоцільові установи, організації, які охоплюють широке коло відносин між членами і предмет діяльності яких представляє інтерес для всіх держав світу.

Спеціалізовані міжнародні організації - організації, які мають обмежені цілі, створені для співробітництва в одній галузі.

5.2. Міжнародне регулювання руху товарів, послуг і продуктів інтелектуальної власності

Регулювання міжнародної торгівлі товарами, послугами і продуктами інтелектуальної власності на міждержавному рівні являє собою спільно прийняті урядами різних країн на основі компромісів домовленості в області економічної політики і практики, що відображають інтереси країн-учасниць.

Глобально-універсальні	Міжурядові	Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Міжнародний торговельний центр (МТЦ), Всесвітня торгова організація (ВТО), Всесвітня митна організація (ВМО) та інші.
	Неурядові	Міжнародна торговельна палата (МТП), Спілка міжнародних ярмарків (СМЯ) тощо.
Регіональні	Міжурядові	Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), Європейський Союз (ЄС), Митний та економічний союз Центральної Африки (МЕСЦА) та інші.
	Неурядові	Європейський діловий конгрес (ЄДК), Дакарський клуб тощо.

Рис. 5.1. Система міжнародних організацій з регулювання світової торгівлі

Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) виступає в якості центра узгодження між державами світу принципів світової торгівлі та основного арбітра при вирішенні існуючих розбіжностей.

Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) реалізує мету підвищення ролі ООН в процесах зменшення і ліквідації правових перешкод, що заважають розвиткові міжнародної торгівлі.

Міжнародний торговельний центр створено для допомоги країнам, що розвиваються.

Функції ВТО:

- адміністративна робота;
- спостереження за станом світової торгівлі;
- виконання ролі форуму для багатобічних торговельних переговорів.
- забезпечення механізмів примирення для врегулювання торговельних суперечок;
- спостереження за торговельною політикою держав;
- співробітництво з іншими міжнародними установами.
- **Міжнародна торгова палата (МТП)** створена для сприяння розвитку приватного підприємництва у світі шляхом заохочення торгівлі, інвестицій і вільних ринків. злочинністю тощо.

Регулювання міжнародних фінансових відносин

Найвідоміші МФО: Міжнародний валютний фонд, група Світового банку, Європейський банк реконструкції і розвитку, Міжнародна фінансова корпорація.

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) була створена з метою мобілізації капіталу для розвитку приватного сектора в країнах, що розвиваються.

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) - надання позик/кредитів для пріоритетних, економічно і технічно обґрунтованих проектів у рамках національної економіки.

Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ) заохочує іноземні інвестиції на виробничі цілі.

Найбільш відомими групами кредиторів є **Паризький** та **Лондонський** клуби.

Міжнародний Валютний Фонд (МВФ) - спеціалізована установа ООН - створений у 1945 р. після ратифікації Угоди, розробленої у Бреттон-Вудсі.

Сьогодні МВФ є інституціональною основою сучасної міжнародної валютної системи. Міжнародний валютний фонд призначений для регулювання валютно-кредитних розрахункових відносин між державами-членами, надання їм фінансової допомоги у випадку виникнення валютних утруднень шляхом короткострокового кредитування в іноземній валюті.

Статутний фонд МВФ утворюється за рахунок внесків держав-членів відповідно із встановленою для кожної з них квотою.

Безпосереднє фінансування здійснюється за рахунок резервних траншів і кредитних траншів.

Поетапне фінансування здійснюється через механізм резервних кредитів та в межах механізму розширеного фінансування. .

Спеціальні фонди:

1. Фонд компенсаційного й непередбаченого кредитування.
2. Фонд кредитування буферних запасів.
3. Фонд фінансової підтримки операцій по скороченню зовнішнього боргу.
4. Фонд підтримки структурних перетворень.

Тема 6.

СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

План

6.1. Поняття та сутність глобалізації

6.2. Особливості стратегій міжнародного бізнесу

6.1. Поняття та сутність глобалізації

Глобалізація означає складний комплекс трансграничних (міждержавних) взаємодій між економічними суб'єктами, що проявляється в інтенсифікації потоків товарів, послуг, технологій і фінансових коштів, у посиленні впливу міжнародних інститутів, в поширенні діяльності транснаціональних і багатонаціональних корпорацій, у зростанні масштабів трансграничних комунікаційних і інформаційних обмінів тощо.

Як комплексне гео економічне, геополітичне й гео гуманітарне явище глобалізація в цілому характеризується:

- комплексною інтеграцією світових ринків, регіональних економічних систем, усіх сфер людської діяльності; поступовим перетворенням світового економічного простору в цілісну структуру, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, де вільно поширюються ідеї й пересуваються їхні носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів і вдосконалюючи механізми їхньої взаємодії;
- інтенсифікацією регіональних інтеграційних процесів, що призводить, з одного боку, до виникнення єдиного економічного простору та отримання відповідного ефекту за рахунок зростання масштабів виробництва, а з іншого, до сегментації світового ринку, до

секторизації єдиного світового господарства внаслідок створення відносно замкнутих торгово-економічних блоків та інтеграційних угруповань;

- розширенням сфери діяльності транснаціональних компаній, створення системи транснаціональної економічної дипломатії;
- зростаючим значенням інтелектуально-інформаційних та комп'ютерно-комунікаційних складових економічного розвитку;
- прискореними темпами фінансової та інвестиційної централізації;
- поступовим "розмиванням" економічних кордонів країн тощо.

Глобальна економіка може бути визначена як економіка, ключові елементи якої мають інституційну, організаційну і технологічну можливість працювати як єдине ціле у реальному часі в планетарному масштабі. Це економіка, в якій посилюється взаємозалежність національних економік на основі поглиблення транснаціоналізації виробництва, розподілу, обміну та споживання валового глобального продукту. Їй притаманні власні закономірності циклічності та економічного зростання, що безпосередньо впливають на динаміку, темпи та пропорції економічного розвитку окремих країн як її структурних складових.

Джерелами економічної глобалізації виступають:

- науково-технологічний прогрес та інформаційну революцію, що спричинили стрімке скорочення комунікаційних витрат, значне зниження витрат часу на отримання, обробку, зберігання й використання інформації. Завдяки новітнім комп'ютерно-сітьовим технологіям (насамперед мережі Internet) стискається час і простір, відкриваються кордони, створюється можливість встановлювати контакти майже в будь-якому місці земної кулі. Вони перетворюють індивідів у громадян миру;

- поширення форм економічної лібералізації, що призвело до обмеження політики протекціонізму, зробило світову торгівлю більш вільною та сприяло інтенсифікації руху факторів виробництва;

- феномен транснаціоналізації, у межах якого певна частка виробництва, споживання, експорту, імпорту й доходу країни залежить від рішень міжнародних підприємницьких структур. Дешева та ефективна мережа комунікацій дозволяє фірмам розміщувати різні складові виробництва в різних країнах, зберігаючи при цьому прямі організаційні та інформаційні контакти, безпосереднє управління товарними й фінансовими потоками. Головними діючими особами тут виступають транснаціональні корпорації, багатонаціональні компанії, міждержавні корпоративні союзи тощо. З появою глобальних підприємств міжнародні конфлікти значною мірою переміщуються із макрорівня національних економік на мікрорівень фірм, і боротьба вже зав'язується не між країнами за територіальні володіння, а між фірмами за частку світових товарних і ресурсних ринків;

- досягнення певної глобальної ідеології та консенсусу щодо ринку й політики системи вільної торгівлі. Система цінностей і настанов (права людини мають основне значення, демократія сильніше тиранії, ринок ефективніше командної економіки, відкритість краще самоізоляції тощо), творцем і активним пропагандистом якої історично виступив Захід, одержала широке поширення й визнання в сучасному світі. Зближення поглядів і підходів, характерне для сучасного людства, так чи інакше проявляється в суспільній практиці. Після краху "соціалістичного табору" ринкова економіка, політична демократія, ідейний плюралізм, відкрите суспільство стали загальнозначущими орієнтирами в русі вперед. Уперше в історії абсолютна більшість населення Землі поступово формує загальне розуміння основних принципів життєдіяльності, що складає фундамент глобалізації;

- формування міжнародних «однорідних» засобів масової культури, мистецтва, інформації, зокрема активізацію пошуків загальних засобів спілкування (поширення англійської мови).

6.2. Особливості стратегій міжнародного бізнесу

Багатонаціональні підприємства (БНП) - це компанії утворені з групи філіалів, які розташовані в різних країнах і відповідають таким ознакам:

1. Вони об'єднані відносинами спільної власності.
2. Вони засновані на спільному використанні ресурсів.
3. Вони підпорядковуються певній спільній стратегії.

БНП — це фірма, яка контролює активи, як мінімум, у шести країнах; отримує понад 25% річних прибутків від іноземної діяльності; її закордонні продажі перевищують 100 млн. дол.

Загальні конкурентні переваги БНП базуються на:

- абсолютних перевагах у затратах;
- встановленні власної торгової марки чи патентування продукту;
- економії масштабів у сфері виробництва, доставки, фінансування, маркетингу;
- урядової протекції;
- управлінні людськими ресурсами.

Суб'єкт міжнародного бізнесу (ДМБ) — це будь-яка фірма, яка веде міжнародну діяльність. **БНП** — це фірми, які мають ПЗІ принаймні у шести країнах.

Особливості міжнародних стратегій БНП

Прямі закордонні інвестиції (ПЗІ) включають в себе власність і контроль компанії в іноземній країні.

ПЗІ охоплює контроль нового або існуючого бізнесу за допомогою наступних заходів фінансування:

- випуском акцій;
- місцеві або закордонні запозичення;
- покупка підприємства материнською компанією.

Зі сторони пропозиції ПЗІ:

- Скорочують виробничі витрати;

- Скорочують транспортні витрати;
- Здешевлюють кінцеве виробництво;
- Сприяють доступу до технології і кваліфікації.

Попит на ПЗІ породжується:

- Пошуком нових ринків;
- Експортними обмеженнями.
- Необхідністю місцевої присутності.
- Подоланням правила "buy National"
- Реакцією на загрозу конкуренції.

В залежності від стратегічних та операційних цілей міжнародного бізнесу, БНП використовують такі види ПЗІ:

- **добувні**, з метою доступу до сировини, якою володіє країна перебування і яка критично важлива для виробництва БНП (нафта, газ, мінеральні копалини, земельні ресурси), які базуються на принципі **абсолютних переваг**;

- **факторні**, пов'язані з отриманням доступу до дешевих факторів виробництва з метою подальшого експорту, які базуються на принципі **порівняльних переваг**;

- **сервісні**, покликані збільшити місцеве виробництво і маркетингову нішу БНП на ринку країни перебування, що базуються на принципі **конкурентних переваг**.

БНП діють на ринках **індустріальних країн з більшою свободою**.

Головним фактором визначення **стратегії проникнення БНП в індустріальних країнах є конкуренція**. Фірма конкурує зі своїми суперниками на основі *затрат, диференціації продукту, сегментації ринку*.

Особливістю **країн, що розвиваються**, є *вагома частка урядового сектору* в національній економіці. БНП повинні пристосовуватися до нового для себе середовища:

- в монополізованих державою галузях закордонні фірми можуть діяти лише на контрактній основі з урядом;

- в галузях, де конкурують державні і приватні фірми, правила конкуренції відрізняються від “чистої конкуренції” на користь державних фірм; в інших галузях необхідні значні зусилля у балансуванні між регулюванням ринку і отриманням прибутку.

Стратегії проникнення і функціонування БНП на ринках країн перехідної економіки

Основною **особливістю** цих країн, з точки зору міжнародного бізнесу, є те що вони залишаються у значній мірі *централізованими*. Практика бізнесу в таких країнах залишається високобюрократичною, через набутий досвід менеджерів у цих країнах, а держава все ще залишається центральним діячем бізнесу. Додаткові проблеми створюють непорозуміння у мові (як засобі комунікацій), соціальній практиці, етиці. БНП стикаються з необхідністю подолання мовних відмінностей (не лише лінгвістичних, а й в управлінському виконанні), стереотипів споживачів, етнічним різноманіттям.

Тема 7.

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ТА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІ ВИМІРИ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ СТРАТЕГІЙ

План

7.1. Глобальні проблеми економічного розвитку в світлі цивілізаційних викликів

7.2. Цивілізаційні комунікаційні процеси

7.1. Глобальні проблеми економічного розвитку в світлі цивілізаційних викликів

Цивілізації представляють собою величезне паракраїнне, наднаціональне, світове утворення, для кожної з яких характерний специфічний прояв людини, своєрідність культури, традицій, менталітету, загальне сприйняття світу. Сучасна наука розрізняє цивілізації живі та мертві, ті, що розвиваються та залякли. Взаємодія цивілізацій відбувається у двох площинах.

По-перше, це зіткнення цивілізацій.

По-друге, це зростання взаємопроникнення цивілізацій.

Головними цінностями провідної цивілізації сучасності виступають:

1. домінанта ринкового господарства;
2. пріоритетність раціонального знання;
3. принцип законності та захисту прав людини;

Головними ж засадами традиційних цивілізацій виступають принципи:

1. співпадання суб'єктів влади та власності;
2. переваги глибинного, традиційного, релігійного знання;
3. відсутність незалежності окремої людської особистості;

Результатом розповсюдження новацій, отримання ними всеохоплюючого значення є поява нового типу економічного середовища, виникнення специфічної цивілізації.

За У. Ростоу економічна система проходить етапи: традиційне суспільство, перехідне суспільство, стадія підйому, стадія швидкого визрівання та століття високого масового споживання.

Д. Белл виділяє доіндустріалізм, індустріалізм, та постіндустріалізм, зазначає.

Е. Тоффлером створюється оригінальна концепція „трьох хвиль”.

М. Кастельс розглядає сучасне суспільство як суспільство мережних структур.

Економічні проблеми взаємодії цивілізацій

Регіони, де історично утворився нестійкий, суперечливий симбіоз між двома чи більше цивілізаціями можуть бути визначеними як зони цивілізаційних стиків.

На Європейському континенті зараз можна розрізнати Європу "стару" та Європу "нову".

Україна належить до Західноправославної субцивілізації Східнохристиянської цивілізації Сирійського парацвілізаційного світу.

Європейський вектор залишається для України найголовнішим, а інтеграція в європейські економічні структури та до євроатлантичного блоку виступають однією з найважливіших цілей на найближче майбутнє.

7.2. Цивілізаційні комунікаційні процеси

Міжрегіональні цивілізаційні та комунікаційні процеси.

З початку 60-х років значення колишніх колоній та залежних територій – “країн третього світу” – постійно зростає.

Основними їх характеристиками виступають:

1) Багатоукладний характер економіки;

- 2) Низький рівень розвитку виробничих сил;
- 3) Залежне становище у системі світового господарства.

Спільними рисами більшості країн, що розвиваються, є бідність, перенаселення, високий рівень безробіття, величезна зовнішня заборгованість.

Нові індустріальні країни за рядом ознак виділяються із загальної маси країн, що розвиваються.

НІК першого покоління: Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг, Аргентина, Бразилія та Мексика.

НІК другого покоління – Малайзія, Таїланд, Індія, Чилі.

Третього – Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія.

Четвертого – Філіппіни тощо.

НІК перевищують країни, що розвиваються, за розміром ВВП на душу населення, середньорічними темпами його приросту, питомою вагою обробної промисловості у ВВП, обсягом експорту промислових виробів, обсягом прямих інвестицій за кордоном, а за деякими з цих показників переважають розвинені країни. Для всіх цих країн характерні високі темпи зростання національного добробуту, рівня життя населення. Для цього НІК активно залучають іноземні капітали, техніку та технологію промислово розвинених країн. Деякі НІК виділяються завдяки перебуванню у сфері економічних та політичних інтересів розвинених країн.

Геополітичне і геоекономічне положення України

Геополітика вбачає в політиці держави визначальну роль географічних чинників, за глобальних політичних змін. Територіальне розташування України, її розміри, чисельність населення, природні ресурси в поєднанні з потенційними можливостями в науковій, економічній та інших сферах суспільного життя дають нашій країні можливість мати статус великої європейської держави з відповідною геополітичною поведінкою.

Останнє десятиріччя ХХ ст. позначене суттєвими геополітичними змінами. Серед найзначніших з них ліквідація Радянського Союзу та утворення незалежної України разом з іншими країнами пострадянського простору.

Негативним сценарієм для України є можливість опинитися у сирій буферній зоні.

Пошук найпридатнішої для України моделі суспільно-економічного розвитку, визначення нею оптимальної стратегії своєї поведінки в світовій економічній та політичній системі вимагають чіткого окреслення цивілізаційної приналежності, усвідомлення своєї ментальної, культурної, біхевіористичної специфічності.

MSER
2019

Література

1. Міжнародні стратегії економічного розвитку / А.О.Задоя, В.В. Білоцерківець, О.О. Завгородня та ін. / За заг. ред. А.О.Задоя. - К.: Знання, 2007.
2. Міжнародна економіка: підручн. / В.В. Білоцерківець, О.О. Завгородня, В.К. Лебедева та ін.; за ред. А.О. Задоя, В.М. Тарасевича. - К.: Центр учбової літератури, 2012.
3. Козак Ю.Г. Міжнародні стратегії економічного розвитку / Ю. Г. Козак, В.В. Ковалевський, О.В. Захарченко та ін. - К.: Аврор, 2011. – 262 с.
4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку/ За ред. акад. НАН України В.М. Геєця.: К.: Ін-т екон. прогноз. ; Фенікс, 2003.
5. Білоцерківець В.В. Нова економіка: зміст та еволюція: монограф. / В.В. Білоцерківець. – Д.: Січ, 2013. – 366 с.
6. Білоцерківець В.В. Нова економіка: сутність та генеза: монограф. / В.В. Білоцерківець, А.В. Лященко. – Д.: Січ, 2007. – 221 с.
7. Стратегія економічного зростання Європейського Союзу: навч. посібник / за ред. Ю.М. Бажала. – К.: Пульсари, 2013. – 280 с.
8. Завгородня О.О. Інноваційна динаміка національної економіки: монограф. / О.О. Завгородня. – Дніпропетровськ: Пороги, 2014. – 408 с.6.
9. Резнікова Н. Глобальна економічна взаємозалежність: монограф. / Н. Резнікова. – К.: ТОВ «Вістка», 2013. – 456 с.
10. Портер М. Международная конкуренция. - М.: Международные отношения, 1993.
11. Пахомов Ю.Н. Цивилизационные модели современности и их исторические корни / Пахомов Ю.Н., С.Б. Крымский, Ю.В. Павленко и др. / под ред. Ю.Н. Пахомова. – К.: Наукова думка, 2002.
12. Кругман П.Р. Международная экономика. Теория и политика / П.Р. Кругман, М. Обстфельд. – М.: МГУ, ЮНИТИ, 1997. – 799 с.

12. Сакс Дж. Макроэкономика. Глобальный подход / Дж. Сакс, Ф. Ларрен. – М.: Дело, 1996. – 848 с.
13. Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін: монограф. / Н.І. Гражевська. - К.: Знання, 2008. – 431 с.
14. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монограф. / Я.А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.
15. Нариси теорії національної економіки: монограф.; За ред. В.М. Тарасевича. – Д.: Січ, 2015. – 322 с.
16. Пахомов Ю.Н. Международные стратеги экономического развития: учебное пособие / Ю.Н. Пахомов, А.С. Филипенко, Д.Г. Лук'яненко, Ю.В. Макогон, С.В. Громенкова. – Донецк: ДНУ, 2001. – 239 с.
17. Портер М. Стратегія конкуренції: пер. з англ. - К., 1998
18. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії / А. Дж. Тойнбі. – Т.1. - К.: Основи, 1995. – С.91-155.
19. European Commission. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// epp.eurostat.ec.europa.eu](http://epp.eurostat.ec.europa.eu).
20. International Monetary Fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// imf.org](http://imf.org).
21. OECD.StatExtracts [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stats.oecd.org>.
22. The National Bureau of Economic Research [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// nber.org](http://nber.org).

Навчальне видання

Білоцерківець Володимир Вікторович
Завгородня Олена Олександрівна

МІЖНАРОДНІ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Конспект лекцій

Тем. план 2019, поз. 112

Підписано до друку 05.05.19. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский.
Облік.-вид. арк. 2,41. Умов. друк. арк. 2,41. Тираж 100 пр. Замовлення № ___.

Національна металургійна академія України
49600, м. Дніпро-5, пр. Гагаріна, 4

Редакційно-видавничий відділ НМетАУ

MSER

2019